

VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA GIYOXVANDLIKNI OLDINI OLISHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI

Jamoat xavfsizligi universiteti magistratura tinglovchisi

Umrzoq nusratovich Raxmatov

Annotatsiya: *Voyaga etmaganlar o'rtasida giyohvandlik - oldini olish uchun kompleks yondashuvni talab qiladigan dolzarb muammo. Muammoga ham nazariy, ham huquqiy nuqtai nazardan yondashish orqali biz ushbu muammoga qarshi samarali kurash olib borishimiz, yoshlarimiz kelajagini asrashimiz mumkin. Ushbu maqola voyaga etmaganlar o'rtasida giyohvandlikning oldini olishning nazariy asoslarini o'rganadi va profilaktika choralarini qo'llab-quvvatlovchi huquqiy asoslarni o'rganadi.*

Kalit so'zlar: *giyohvandlik, o'smirlik, maktab, jamiyat, oila, himoyalash*

Kirish: Giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilish AQSh, Kanada va butun dunyo bo'ylab kasallanish va o'lim ko'rsatkichlariga katta hissa qo'shadigan muhim sog'liqni saqlash muammolari bo'lib qolmoqda. Bir necha o'n yillar davomida giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilishning epidemiologiyasi va etiologiyasini tushunish uchun katta tadqiqot harakatlari olib borildi. Ushbu ish natijasida olingan bilimlar samarali profilaktika va davolash usullarini aniqlash va ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Insondan odamga, giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilish shakllarida katta o'zgaruvchanlik mavjud. Ba'zi odamlar giyohvandlik bilan umrbod kurashadi, boshqalari esa hech qanday moddalar bilan tajriba o'tkazmasdan hayot kechirishadi. Biroq, aholi nuqtai nazaridan, epidemiologik naqshlar izchil va bashorat qilinadigan. Milliy ma'lumotlar to'plamiga ko'ra, alkogol, tamaki va boshqa giyohvand moddalarni iste'mol qilishning tarqalishi erta o'smirlik davridan to kechgacha tez o'sib boradi, yosh balog'atga o'tish davrida eng yuqori darajaga etadi va balog'at yoshining qolgan qismida pasayadi.

Bundan tashqari, hayotning boshida moddalarni iste'mol qilishni boshlash hayotning keyingi bosqichlarida foydalanish va suiiste'mol qilish darajasini oshirishga yordam beradigan to'plangan dalillar mavjud. Erta boshlanishi, shuningdek, jismoniy va ruhiy

salomatlik muammolari, zo'ravonlik va tajovuzkor xatti-harakatlar, ish joyida va oilada moslashish muammolari kabi keyingi salbiy salomatlik, ijtimoiy va xulq-atvor natijalari bilan bog'liq.

O'smirlik davrida giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilishning boshlanishi va rivojlanishining yaxshi tasdiqlangan namunasi bolalar va o'smirlar uchun turli xil profilaktika tashabbuslarini ishlab chiqishga olib keldi. Giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish bilan bog'liq muammolar bo'lgan kattalarning aksariyati o'smirlik yillarida moddalarni iste'mol qilishni boshlaydilar va shuning uchun profilaktika choralari kattalarga qaratilgan.

Yoshlarga qaratilgan profilaktika tashabbuslari maktab sharoitida yoshlar uchun ta'lim va malaka oshirish dasturlarini o'z ichiga oladi; ota-onalarga o'z farzandlarini kuzatish va ular bilan muloqot qilishning samarali usullarini o'rgatuvchi dasturlar, shuningdek, giyohvand moddalarni iste'mol qilish bo'yicha oilaviy qoidalarni o'rnatish va qo'llash; va ushbu komponentlarni qo'shimcha ommaviy axborot vositalari yoki davlat siyosati komponentlari bilan birlashtirgan jamiyatga asoslangan dasturlar (masalan, sotib olish yoshiga oid minimal talablarni qo'llash orqali kirishni cheklash).

Erta bosqichda moddalarni iste'mol qilishning oldini olish yoki foydalanish boshlanishini kechiktirish ushbu profilaktika tashabbuslarining ko'pchiligining maqsadi hisoblanadi. Ular odatda alkogol, tamaki va marixuanadan foydalanishga e'tibor berishadi, chunki bu bizning jamiyatimizda eng ko'p ishlatiladigan moddalardir. Ularning keng qo'llanilishi tufayli bu moddalar aholi salomatligi uchun eng katta xavf tug'diradi.

O'rta yoki o'rta maktab yoshidagi o'quvchilar ko'pincha profilaktika harakatlariga qaratilgan, chunki erta o'smirlik - bu moddalarni iste'mol qilish tajribasi ko'pincha sodir bo'ladigan hayot davri. Ko'plab tadqiqotlar o'smirlarning giyohvand moddalarni suiiste'mol qilishning oldini olish dasturlarining samaradorligi va samaradorligini o'rganib chiqdi. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, eng samarali dasturlar individual, oila va/yoki jamiyat darajasida jiddiy xavf va himoya omillariga qaratilgan bo'lib, giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilish etiologiyasi bo'yicha tegishli psixososyal nazariyalarga asoslanadi.

Epidemiologiya va foydalanish jarayoni:

Milliy so'rov ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, o'smirlar orasida alkogol, tamaki va boshqa turdagi moddalarni iste'mol qilishning tarqalish darajasi 1970-yillarning oxiri va 1980-yillarning boshlarida eng yuqori cho'qqiga chiqdi. Tarqalish ko'rsatkichlari odatda 1980-yillarning oxirlarida kamaydi, faqat 1990-yillarda yana o'sishni boshladi. So'nggi yillarda o'smirlar orasida ko'plab moddalarning tarqalish darajasi asta-sekin kamaydi, garchi ular tashvish manbai bo'lib qolmoqda. O'rta maktab o'quvchilari o'rtasida 2008 yildagi "Kelajakni monitoring qilish" (MTF) tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, sigaretaning 30 kunlik tarqalish darajasi 22% va umr bo'yi 47% ni tashkil qiladi.

O'rta maktab o'quvchilari orasida spirtli ichimliklarni iste'mol qilishning yillik va umr bo'yi tarqalish darajasi mos ravishda 67% va 73% ni tashkil etdi. O'rta maktab o'quvchilarining qariyb 37 foizi o'tgan yil davomida bir yoki bir nechta noqonuniy giyohvand moddalarni iste'mol qilganliklarini va 48 foizi buni hayotlari davomida iste'mol qilganliklarini aytdi. O'rta maktab o'quvchilari orasida yillik va umr bo'yi tarqalish darajasi marixuanadan foydalanish uchun mos ravishda 32% va 42% edi; 5% va 9%, mos ravishda, gallyutsinogen foydalanish uchun; va amfetamindan foydalanish uchun mos ravishda 8% va 12%.

MTF tendentsiyalari ma'lumotlari o'smirlar orasida chekish, spirtli ichimliklarni iste'mol qilish va giyohvand moddalarni noqonuniy iste'mol qilishning ko'plab shakllarining tarqalish darajasi asta-sekin kamayib borayotganini ko'rsatgan bo'lsa-da, giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilishning ayrim shakllarida ham o'sish kuzatildi.

MTF xulosalari shuni ko'rsatadiki, o'smirlar orasida tibbiy retsept bo'lmagan giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish tobora ortib borayotgan muammodir. So'nggi yillarda bir nechta retsept bo'yicha opiatlardan tibbiy bo'lmagan foydalanishning tarqalish darajasi oshdi. Vicodin, OxyContin va Percocet uchun suiiste'mollik darajasi haqidagi ma'lumotlar 2002 yilda MTF tadqiqotida to'plana boshladi.

O'rta maktab o'quvchilari orasida Vikodinni suiiste'mol qilishning yillik tarqalish darajasi 2002 yilda 4,1% dan 2008 yilda 5,7% gacha ko'tarildi; OxyContinni suiiste'mol qilish

darajasi 2002 yildagi 1,6 foizdan 2008 yilda 3,7 foizga kamaydi; va o'rta maktab o'quvchilari o'rtasida Perkocetni suiiste'mol qilish darajasi 2002 yildagi 1,9% dan 2008 yilda 2,9% gacha o'sdi. Reçetesiz dori-darmonlarni suiiste'mol qilish (shu jumladan, yo'tal siropi yuqori bo'lishi uchun) o'smirlar orasida o'sib borayotgan yana bir muammodir.

Vaqt o'tishi bilan tendentsiyalar o'zgarib borayotganligi sababli, oldini olish harakatlari o'smirlarning giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilishning ba'zan o'zgaruvchan va o'zgaruvchan tabiatini hal qilish uchun etarlicha moslashuvchan bo'lishi muhimdir.

Zamonaviy Amerika jamiyatida yoshlar orasida moddalar bilan qandaydir darajada tajriba o'tkazish odatiy holga aylangan. Giyohvand moddalarni iste'mol qilish deyarli faqat erta o'smirlik davrida ijtimoiy kontekstda sodir bo'ladi va odatda oson mavjud bo'lgan moddalarni o'z ichiga oladi. Bularga alkogol, tamaki va inhalantlar kiradi. Ba'zi odamlar oddiy foydalanuvchilarga aylanishadi va/yoki marixuana, gallyutsinogenlar va boshqa noqonuniy giyohvand moddalarni oldindan aytib bo'ladigan tarzda olishadi. Biroq, ko'p odamlar qisqa muddatli tajribadan keyin foydalanishni to'xtatadilar yoki boshqa moddalardan foydalanishga o'tmaydilar.

Afsuski, ba'zi o'smirlar psixologik va fiziologik qaramlik bilan tavsiflangan giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish shakllarini rivojlantiradilar. Giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish va tartibsizlikning yanada jiddiy darajalariga o'tishni ehtimollik nuqtai nazaridan yaxshiroq tushunish mumkin. Spirtli ichimliklar va tamaki bilan tajriba o'tkazishdan noqonuniy giyohvand moddalarni muntazam iste'mol qilishgacha bo'lgan har bir qadamda, odamda alkogol yoki giyohvand moddalarni iste'mol qilish buzilishini rivojlanish xavfi ortadi.

Bundan tashqari, alkogol, tamaki va boshqa giyohvand moddalarni iste'mol qilishning dastlabki ijtimoiy motivlari oxir-oqibatda, birinchi navbatda, farmakologik va psixologik omillarga bog'liq bo'lgan motivlarga olib keladi. Odatiy naqshlarni bilish va moddalarni iste'mol qilishning rivojlanishi profilaktika choralari e'tibor va vaqtni belgilash uchun muhim ahamiyatga ega. Alkogol va tamaki iste'moli uchun xavf omillarini samarali

yo'naltiradigan profilaktika dasturlari nafaqat ushbu moddalardan foydalanishni oldini olishi, balki rivojlanish jarayonida boshqa moddalardan foydalanish xavfini kamaytirishi yoki yo'q qilishi mumkin.

Ko'p jihatdan, giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilishni rivojlanish hodisalari deb hisoblash mumkin. Birinchidan, o'smirlarning giyohvand moddalarni iste'mol qilish boshlanishi va rivojlanishining bashorat qilinadigan epidemiologik naqshlari mavjud. Ikkinchidan, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, moddalarni iste'mol qilish ko'pincha muhim rivojlanish maqsadlari va o'tishlari bilan bog'liq. Har qanday o'smirning giyohvand moddalarni iste'mol qilishda ishtirok etish darajasi ko'pincha ular duchor bo'lgan salbiy ijtimoiy ta'sirlarning funktsiyasi bo'lib, ular ushbu ta'sirlarga individual rivojlanish zaifliklari bilan birlashtiriladi.

Ijtimoiy ta'sir etuvchi omillar

O'smirlarning giyohvand moddalarni iste'mol qilish etiologiyasi bo'yicha tadqiqotlardagi eng izchil topilmalardan biri shundan iboratki, ijtimoiy ta'sirlar tajriba o'tkazish yoki foydalanishni boshlashga yordam beradigan markaziy, kuchli omillardir. Giyohvand moddalarni iste'mol qilishga nisbatan ijobiy munosabat va umidlarga ta'sir qilish bilan bir qatorda, boshqa muhim shaxslar (masalan, ota-onalar, katta aka-uka va tengdoshlar) tomonidan moddadan foydalanish xatti-harakatlarini modellashtirish muhim salbiy ijtimoiy ta'sirdir.

Boshqa kuchli salbiy ta'sirlar filmlar, televidenie va musiqiy videolarda taniqli shaxslar tomonidan giyohvand moddalarni iste'mol qilish va suiiste'mol qilishning ijobiy tasvirini o'z ichiga oladi. Spirtli ichimliklar va tamaki iste'moli haqida ijobiy xabarlarni tarqatuvchi reklamalar giyohvand moddalarni iste'mol qilishga moyillik, kutish va ulardan foydalanishning ijobiy oqibatlarini rag'batlantiradi, bu esa yoshlar o'rtasida chekish va spirtli ichimliklarni iste'mol qilish xatti-harakatlarining kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Maktablar o'smirlarning giyohvandlikning oldini olish bo'yicha dalillarga asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish va sinab ko'rishga urinishlarning asosiy markazidir.

Maktabdagi sa'y-harakatlar samaralidir, chunki ular ko'p sonli o'quvchilarga kirish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, giyohvand moddalarni iste'mol qilish yoshlarimizni tarbiyalash maqsadlariga zid keladi.

Biroq, profilaktika bo'yicha ko'plab dastlabki urinishlar samarasiz bo'ldi, chunki ular birinchi navbatda talabalarga giyohvand moddalarni iste'mol qilishning xavf-xatarlari va sog'liq uchun uzoq muddatli oqibatlarini haqida ma'ruza qilishga qaratilgan edi. Ba'zi dasturlar giyohvand moddalarni iste'mol qilish xavfini dramatiklashtirish va odamlarni giyohvand moddalarni iste'mol qilmaslik uchun qo'rqitish uchun mo'ljallangan qo'rquvni uyg'otish usullaridan foydalangan.

Xulosa:

Xulosa qilib aytish mumkinki, voyaga yetmaganlar o'rtasida giyohvandlikning oldini olish ham nazariy asoslarni, ham qonunchilik asoslarini o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Asosiy nazariyalarni tushunish va mustahkam huquqiy choralarni amalga oshirish orqali biz yoshlarimizni giyohvandlikning halokatli oqibatlaridan samarali himoya qila olamiz. Birgalikda biz kelajak avlod uchun xavfsiz va giyohvandlikdan xoli muhit yarata olamiz

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xantzyan E.J. Giyohvand moddalarni iste'mol qilish kasalliklarining o'z-o'zini davolash gipotezasi: qayta ko'rib chiqish va so'nggi ilovalar. Harv Rev Psixiatriya. 1997;4:231–244.
2. Saal D, Dong Y, Bonci A va boshqalar. Suiiste'mol va stressli dorilar dopamin neyronlarida umumiy sinaptik moslashuvni keltirib chiqaradi. Neyron. 2003;37:577–582.
3. Lochman JE, van den Steenhoven A. Giyohvand moddalarni suiiste'mol qilishning oldini olish uchun oilaga asoslangan yondashuvlar. J Prim Oldingi. 2002;23:49–114.

4. Fletcher A, Bonell C, Hargreaves J. Yoshlarning giyohvand moddalarni iste'mol qilishiga maktab ta'siri: aralashuv va kuzatuv tadqiqotlarini tizimli ko'rib chiqish. J O'smir salomatligi. 2008;42:209–220.
5. Hays SP, Hays CE, Mulhall PF. Jamiyat xavfi va himoya omillari va o'smirlilik moddalaridan foydalanish. J Prim Oldingi. 2003;24:125–142.

